

21. Prirodni izvori i ekonomika okoliša

PRIRODNI IZVORI I EKONOMIKA OKOLIŠA

Predavanje iz Osnova ekonomije

pojam okoliša sadrži ⇒

1. geografski prostor na kojem ljudi žive u nekoj zajednici
 2. prirodne izvore
 3. biljni svijet
 4. životinjski svijet
 5. minerale
 6. proizvedeno materijalno bogatstvo i kulturnu baštinu koju su stvorile prethodne generacije ljudi na nekom prostoru ili unutar neke društvene zajednice
- prirodni izvori su jedan dio okoliša kojeg ljudski rod koristi u procesu proizvodnje novih roba i usluga
- mnogi prirodni izvori su ograničeni i rijetki u odnosu na potražnju ljudskog roda za njima

- krajem 20. stoljeća su mnogi ekonomisti (tzv. Rimski klub) upozorili da postoje granice ekonomskog rasta koji se temelji na iskorištavanju neobnovljivih prirodnih izvora, te da postoje razne vrste zagađivanja zemlje, rijeka i zraka kao popratnih pojava u proizvodnim procesima i upotrebi novih tehnologija
- iz svijesti o štetnosti zagađivanja okoliša nastala je koncepcija održivog razvoja koja podrazumijeva zaštitu okoliša i ravnotežu između potrošnje i obnavljanja prirodnih izvora na Zemlji
- termin "zaštita okoliša" označava skup raznovrsnih (pravnih, ekonomskih, političkih, itd.) aktivnosti koje poduzimaju ekološki svjesni građani, poduzeća ili države, radi očuvanja i zaštite čovjekove okoline koju su sadašnje generacije naslijedile od prethodnih generacija

- ekonomika okoliša je mlada znanstvena disciplina koja se bavi ekonomiziranjem u procesu zaštite čovjekove okoline, odnosno pitanjem kako, u procesu zaštite okoliša, minimizirati individualne i/ili ukupne društvene troškove, a maksimalizirati individualne ili društvene koristi
- između prirodnih izvora i stanovništva koje živi na zemlji širi se jaz uslijed sve intenzivnijeg iskorištavanja prirodnih resursa s jedne strane, te povećavanja stanovništva nekontroliranom brzinom s druge strane
- ekonomisti su po ovom pitanju podijeljeni u dvije skupine
- jedni zagovaraju strogu zaštitu okoliša, održivu stopu rasta i demografsku stagnaciju, dok drugi smatraju da se svi problemi mogu riješiti uz pomoć tehnološkog progressa i razboritog kombiniranja tržišnih snaga i državne intervencije

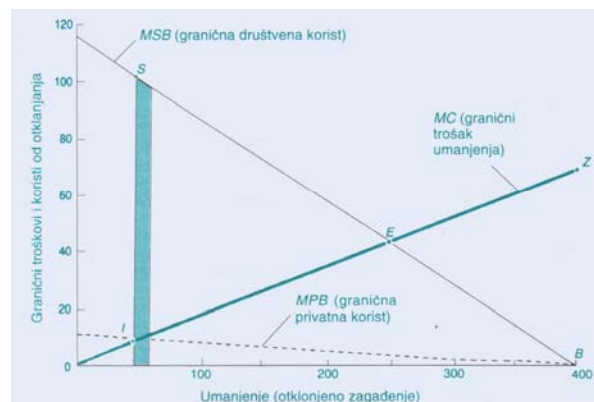
- Robert Malthus je prvi ukazao na jaz između dinamike stanovništva i sredstava njegove prehrane u svojoj raspravi "Esej o stanovništvu" iz 1798. godine
- postavio je hipotezu da stanovništvo, ako se ne uspori njegovo uvećavanje, raste geometrijskom progresijom (1, 2, 4, 8, 16, 32, itd.) te se udvostručuje svakih 25 godina, dok proizvodnja hrane raste aritmetičkom progresijom (1, 2, 3, 4, itd.) uslijed djelovanja zakona opadajućih prinosa
- njegova se pesimistička opažanja ipak nisu ostvarila jer je zanemario tehnološki napredak i nije predvidio smanjenje stanovništva u najrazvijenijim zemljama
- statistička analiza je pokazala postojanje pozitivne korelacije između gustoće stanovništva i visine njegovog dohotka, ali ta korelacija nije signifikantna jer je u brojnim zemljama ipak nema

- efikasno korištenje neobnovljivih resursa zahtjeva njihovu pravilnu raspodjelu tijekom vremena
- racionalno korištenje obnovljivih resursa zahtjeva njihovo efikasno održavanje i odgovarajuće gospodarenje
- ekonomisti smatraju da prisvojive, neobnovljive resurse treba tretirati kao i svako drugo kapitalno sredstvo zbog toga što privatna tržišta mogu efikasno odrediti njihovu cijenu i alocirati njihove usluge
- obilježje neprisvojivih resursa je pojava eksternalija
- najjasniji primjer eksternalija su javna dobra u čijem korištenju jednako sudjeluju svi potrošači i kod kojih se pojedinac ne može isključiti iz potrošnje
- suprotno javnim dobrima su privatna dobra koja se mogu razdijeliti i koristiti od strane pojedinaca bez ikakvih eksternih koristi ili troškova drugima

21. Prirodni izvori i ekonomika okoliša

- proizvodnja javnih dobara se stoga ne isplati pojedincima pa je za njihovo pribavljanje potrebna djelatnost države, čija je intervencija nužna i jer se niti jedno poduzeće neće samo upustiti u troškove smanjivanja zagađenja okoliša
- poduzeća će smanjiti zagađivanje samo do točke u kojoj će se privatna šteta od zagađivanja izjednačiti s graničnim troškovima njegovog uklanjanja, a takvo smanjivanje zagađenja nije društveno djelotvorno niti zadovoljavajuće
- djelotvorno i zadovoljavajuće zagađivanje se postiže kada je granična društvena šteta od zagađivanja jednaka graničnim društvenim troškovima njihovog uklanjanja
- na toj razini granična društvena korisnost (MSB) nastala smanjenjem zagađivanja je jednaka graničnim društvenim troškovima (MSC) potrebnim za smanjivanje zagađivanja

Neefikasnost zbog eksternalija

- cijena postizanja ekološke čistoće je previsoka pa se u većini slučajeva traži kompromis između društvene štete i društvene koristi
- država danas suzbija eksternalije koristeći neposrednu kontrolu ili financijske poticaje kojima potiču poduzeća da smanje štetne eksternalije ili da povećaju korisne aktivnosti
- neposredna kontrola je poznata kao socijalno reguliranje koje se sastoji u određivanju zakonskih normativa i standarda onečišćenja kojih se zagađivači moraju pridržavati, ali ima nekoliko nedostataka ⇒
 - arbitrarna je jer se ne temelji na realnom poređenju društvene štete i društvene koristi
 - provodi se nasumce
 - kazne nisu dovoljno rigorozne da bi destimulirale zagađivanje
- na taj se način granični privatni troškovi zagađivanja izjednačavaju s graničnim društvenim troškovima

- većina ekonomista preporuča politiku oslanjanja na ekonomske poticaje kako bi se izbjegli nedostaci neposredne kontrole
- jedna od takvih mjera je plaćanje poreza na zagađenje u visini eksterne štete čime se internaliziraju eksternalije, a poduzeće sučeljava s društvenim troškovima njegove aktivnosti
- drugi način suzbijanja zagađivanja je da država odredi visinu dozvoljenog zagađenja uz određivanje odgovarajućeg broja dozvola
- cijena dozvola se određuje ponudom i potražnjom za njima
- osim intervencije države, eksternalije je u određenoj mjeri moguće smanjiti privatnim pregovaranjem i primjenom propisa o odgovornosti
- pregovaranje između zainteresiranih strana daje priliku za djelotvorno smanjenje zagađivanja uz uvjet da su točno utvrđena vlasnička prava te da su troškovi pregovaranja niski

- drugi se pristup oslanja na odgovornost zagađivača uz obvezu pune naknade štete uzrokovane drugim osobama
- nedostatak ovog pristupa je u visokim troškovima sudskog sporenja te u duljini vremena koje je potrebno da se oštećeni kompenzira ⇒ nema idealnih rješenja
- tri su skupine instrumenata koje države koriste u zaštiti okoliša:
 - pravni instrumenti
 - ekonomski instrumenti
 - ostali instrumenti
- pravni instrumenti sadrže naredbe, zabrane, odobrenja, ovlaštenja i kaznene odredbe pomoću kojih države reguliraju ponašanje ekonomskih subjekata u proizvodnji, potrošnji i zaštiti okoliša

- u hrvatskom Zakonu o zaštiti okoliša iz 1994. godine prihvaćeno je načelo iz međunarodnog prava koje kaže da onečišćivač okoliša treba plaćati troškove čišćenja, a korisnik okoliša treba plaćati njegovo korištenje
- ekonomski instrumenti se sastoje od skupa raznovrsnih novčanih poticaja i opterećenja koje pojedini građani i ekonomski subjekti dobivaju ili plaćaju u procesu čuvanja i korištenja okoliša
- u ekonomske instrumente spadaju:
 - porezi ili naknade koje poduzeća plaćaju ako ispuštaju onečišćujuće tvari u okoliš
 - razne naknade ili pristojbe, kao što su naknada za zaštitu voda, komunalna naknada za sakupljanje, odvoz i odlaganje otpada, naknada za uporabu javnih cesta itd., a plaćaju ih građani i poduzeća koji su korisnici okoliša na nekom prostoru
 - darovnice i subvencije

21. Prirodni izvori i ekonomika okoliša

4. kaznene pristojbe (naknade) za nepridržavanje propisa
 5. poticajne (niže) cijene pojedinih roba čija je potrošnja usklađena s ekološkim standardima \Rightarrow cijena bezolovnog benzina je niža od cijene olovnog benzina
- pomoću ekonomskih instrumenata država potiče smanjivanje onečišćavanja okoliša i racionalno korištenje prirodnih izvora
 - ekonomski instrumenti se pojavljuju i kao jedan od načina prikupljanja javnih prihoda za financiranje javnih ulaganja u zaštitu okoliša
 - oni mijenjaju cijene roba i usluga i na taj način potiču ljude na one vrste proizvodnje i potrošnje koje štite okoliš i poboljšavaju kvalitetu života u njemu
 - u ostale instrumente zaštite okoliša spadaju širenje informacija i spoznaja o važnosti i metodama zaštite okoliša, uključivanje ekoloških tema u proces odgoja i obrazovanja itd.